

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Педагогічний факультет

**Кафедра педагогіки та психології дошкільної та початкової
освіти**

**Формування комунікативної компетентності молодших
школярів у позакласній діяльності**

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала:

студентка IV курсу 441 групи

Спеціальності 013 Початкова освіта

Освітньо-професійної (наукової)

програми Початкова освіта

Кулакова Яна Вікторівна

Керівник: доцентка Вінник Т. О.

Рецензент: доцентка Сидоренко Н. І.

Херсон – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ Особливості формування комунікативної компетентності у молодших школярів з одноліткам	6
1.1. Теоретичні аспекти процесу формування комунікативної компетентності у молодших школярів.....	6
1.2. Психологічні особливості розвитку спілкування у молодшому шкільному віці.....	8
1.3. Аналіз процесу формування комунікативної компетентності у молодших школярів з однолітками, вчителем та батька.....	13
РОЗДІЛ II. Методи і способи розвитку комунікативної компетентності у молодшому шкільному віці з однолітками в позакласній роботі	18
2.1. Характеристика методів і форм організації позакласної роботи у молодших школярів	18
2.2. Прийоми і способи розвитку культури спілкування у молодших школярів в позакласній роботі.....	24
2.3 Формування культури спілкування у молодших школярів з однолітками засобами позакласної роботи.....	26
ВИСНОВКИ	28
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	30
ДОДАТКИ	33

ВСТУП

Актуальність дослідження. Проблема спілкування дітей, дуже актуальна, хоча мало досліджена в літературі. Із вступанням дитини до школи, змінюється повністю її спосіб життя. Більшість часу вона проводять в шкільному оточенні. Найголовніша її діяльність спрямована на навчання, Також малеча потрапляє в новий колектив, де для неї все нове. У психології доведено що дитина починає соціально розвиватися ще при спілкуванні з близькими людьми, а особливо з матір'ю. Дослідження цієї теми є актуальним, оскільки саме в початковій школі відбуваються значні зміни в розумовому розвитку

Теоретичні засади формування комунікативної компетентності у дітей описано в роботах психологів та педагогів – Б. Ананьєва, М. Бахтіна, І. Бега, Я. Коломийського, І. Кона, О. Леонтьєва, С. Рубінштейна, В. Семенченко, В. Соковніна, В. Сухомлинського, К. Ушинського, О. Киричука та ін.

Велике внесення у розв'язання деяких питань зробили дослідження І. Цимбалюка, який дав визначення «комунікативної компетентності»; А. Макаренко досліджував яке місце займає спілкування з однолітками у житті школяра; Л. Божович, проаналізувала як відбувається формування комунікативної компетентності школярів. Спілкування виступає багатоплановим процесом, воно виступає для дитини як фундамент формування особистості, від того як дитина адаптується до навколишнього середовища, залежить навчальна, робоча діяльності. Саме в початковій школі дитина повинна навчитися відповідально ставитися до своєї мови та вміти її організувати. Норми та правила спілкування закладаються також в цей період.

Велике значення у формуванні комунікативної компетентності відіграє позакласна робота, а також відносини з

однокласниками, проблематика з цих питань яскраво відображенні у працях О. Денесенко, та М. Пентилюк, Ці питання сьогодні, як ніколи актуальні, тому що в сучасному світі культура спілкування дуже низька. Багато вчених, науковців досліджували проблему спілкування в свої працях. Так формування мовної культури успішно розкривали Г. Васянович, М. Вашулінко, В. Бадер, З. Курлянд. В. Сухомлинський зробив, великий внесок у розвитку культури спілкування.

Оволодіння українською мовою виступає засобом спілкування, пізнання та впливу. Тому закономірною є актуальність проблеми формування культури спілкування.

Мета кваліфікаційної роботи: на основі теоретичного аналізу психолого-педагогічної літератури, визначити теоретичні аспекти культури спілкування, визначити особливості формування культури спілкування школярів початкової школи з однолітками.

Об'єкт дослідження: комунікативна компетентність.

Предмет дослідження: особливості формування комунікативної компетентності у дітей початкової школи з однолітками.

Відповідно до обраної теми, ми можемо виділити такі **завдання:**

1. Провести аналіз психолого-педагогічної літератури, розкрити поняття «комунікативна компетентність», «спілкування».

2. Визначити особливості формування комунікативної компетентності молодших школярів з однолітками.

3. Розглянути методичне забезпечення для розвитку комунікативної компетентності в учнів початкової школи в позакласній роботі.

4. Експериментально дослідити стан сформованості комунікативної компетентності в молодших школярів.

Методи дослідження:

- теоретичні: пошук, вивчення та аналіз філософської, психолого-педагогічної та методичної літератури з проблеми дослідження;

- емпіричні: педагогічне спостереження, узагальнення психолого-педагогічного досвіду, бесіди, анкетування, метод експертних оцінок, методи кількісної та якісної обробки експериментальних даних.

Структура кваліфікаційної роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ I

Особливості формування культури спілкування у молодших школярів з однолітками у позакласній роботі

1.1. Теоретичні аспекти процесу формування комунікативної компетентності у молодших школярів

Спілкування є однією з найважливіших умов для життєдіяльності людини. Спілкування – це різноманітний процес розвитку міжособистісного контакту між людьми, що зароджується потребами спільної діяльності. Виступає воно процес взаємовідносин між людьми, за допомогою чого відбувається обмін інформацією емоційно-оцінювального і пізнавального характеру. Дуже важливим процесом є донести до дитини мету спілкування. Спілкування є засобом комунікації, визначення яке записано в лінгвістичному енциклопедичному словнику. Комунікативна компетентність – це форма взаємовідносин між людьми у процесі їхньої життєдіяльності.

У спілкуванні можна виділити основні функції:

1. Формувальна функція;
2. Прагматична функція;
3. Підтверджувальна функція (в момент спілкування з співрозмовником людина отримує можливість дізнатися, поділитися, підтвердити, затвердити ту чи іншу інформацію);
4. Організаційна функція для підтримки міжособистісних відносин;
5. Внутрішньо-особистісна функція проявляється як спосіб мислення людини

Спілкування дуже багатогранне і має декілька видів: безпосереднє та опосередковане.

Спілкування «віч-на-віч» являється безпосереднім, воно було одне із перших форм спілкування і зародилося на багато раніше ніж опосередковане і виступало основою для його утворення. Опосередковане спілкування проявляється за допомогою різних засобів (інтернет, телефону, листування та інше.)

Виділяють також масове спілкування та міжособистісне спілкування. Масове спілкування являє собою комунікацію, опосередковану різними видами засобів масової інформації. Міжособистісне спілкування напряму і дуже пов'язане з безпосереднім взаємодії людей в маленьких групах або парах.

Міжособистісне спілкування поділяється на декілька форм. Імперативне спілкування являє собою примушення співрозмовника до конкретних дій або вирішень певних питань. В такому випадку людина виступає як об'єкт впливу, із пасивною стороною. Особливість такого авторитарного впливу в тому, що кінцева мета співрозмовника це примус партнера до певних дій. Засоби здійснення впливу виступають розпорядження, вимоги та накази. Така форма спілкування досить ефективна, але не всіх випадках. Це подружні стосунки, дитячо-батьківські, вчитель-дитина та інші контакти.

Імперативна форма є різновидом монологічного спілкування, також до цього виду належить маніпулятивне спілкування. Людина, яка розглядає свого співрозмовника ,як об'єкт впливу розмовляє сам з собою, зі своїми завданнями та цілями, не звертаючи увагу на свого партнера по розмові ігноруючи його.

Змістом комунікативної компетентності є побутові, а разом з ними і наукові знання, уміння і навички, а також сама дитина: особливості характеру, манера навіть зовнішній вигляд. Також змістом культури може бути колективне розв'язування будь-яких проблем, завдання, будь-яка діяльність. Визнання серед однолітків стосунки, які наповнюють спілкування, це забезпечує емоційне забарвлення розмові, діалозі або інше. які вибудуються стосунки у школяра з однолітками, залежить вся система становлення особистості. Чим більше різних тем для спілкування у дитини, тим цікавіша її особистість у колективі. Проте слід пам'ятати, що іноді мовчання дитини не говорить про те, що їй не цікаво, просто в незнайомому колективі всі спочатку трохи сором'язливі.

1.2. Психологічні особливості розвитку комунікативної компетентності у молодшому шкільному віці.

Л.С. Виготський досліджуючи це питання, вважав, що дитина після того як вступила до школи, дуже різко міняється і стає важкою по відношенню до виховання. Це так звана перехідна ступінь – де дитина вже не дошкільник і ще не сформований школяр. Л.С. Виготський вважав, що дитина семи років виділяється, перш за все, тим що втрачає дитячу непосредність. Змінюється поведінка проявляється щось безглузде, штучне і навмистне блазнювання, клоунада.

Разом з вступом до школи дитина має справу з тим, що починає розуміти свої почуття: радості, печалі, сердитості, щирості та інше. Вона починає розуміти власні переживання. Завдяки цьому у дитини проявляється ставлення до себе зовсім

по іншому, якого раніше не було. У школяра з'являється усвідомлення досвіду спілкування, він починає розуміти що спілкування пов'язане з відношенням і перш за все з дорослими. Від того як дитина це усвідомлює залежить як буде проходити криза яка з'являється у першому класі.

За дослідженнями Д. Б. Ельконіна можна відокремити основні симптоми такої кризи:

1. втрата безпосередності
2. манірність, у дитини формується багато нових якостей;
3. симптом «гіркої цукерки» (дитина не показує свої розчарування, боячись бути незрозумілою, це призводить до того що вона закривається від оточуючих і починаються проблеми у вихованні.

Ельконін, був послідовником Л. С. Виготського і він вважав, що в дитині будується нове внутрішнє життя, наповнене переживаннями, це життя не перетинається і не накладається на реальне зовнішнє життя.

Виготський наголошував, що потрібно звертати увагу на те, яка поведінка формується у дитини під час гри, як дитина взаємодіє з однолітками і підпорядковується правилам.

Навчання в початковій школі - це надзвичайно особливий і чудовий період у житті кожного школяра. Саме під час перебування у шкільному колективі формується нова структура відносин, інтелектуальної активності будується на тому як учні вчаться взаємодіяти один з одним, разом з цим виникає нова психічна функція. Л. С. Виготського, вважав що із спільної діяльності, формуються вищі психічні функції, які впливають з форми групових взаємин і спільної діяльності.

Г. А. Цукерман досліджував, що навичками співробітництва будуються, ще на початку навчальної

діяльності учня і являються дуже важливими для розвитку. Діти повинні навчитися обмінятися думками, домовлятися розуміти а також ставити оцінку собі і своїм товаришам.

Психологи дослідили, що забороняючи спілкування між однокласниками під час уроку (не дозволяти їм підходити один до одного, перемовлятися, ділитися враженнями, думками), ми шкодимо повноцінному розвитку дитини, вона стає несамостійною, боязкуватою, незахищеною, і разом з цим робимо її залежною від уваги вчителя.

Вченою була висунула гіпотезу, згідно з якою співробітництво з однолітками якісно відрізняється від співпраці з дорослими і є необхідною умовою психічного розвитку дитини [2, С. 345-365].

М. І. Лісіна, досліджувала і спиралася на концепцію Л. С. Виготського, вона стала днією із перших хто поклав початок створення наукової школи. Заснувала новий підхід до наукового дослідження - спілкування школяра з дорослими.

М. І. Лісіної поставила завдання дослідження виявити зміст характерних новоутворень, що виникають у молодшого школяра під час семи річної кризи.

Дослідження кризових періодів дозволили намітити зміст особистісних новоутворень кожного вікового етапу.

Дослідження періоду семи річної кризи показало, що в віці молодшого школяра для дитини важлива її місце та статус серед однолітків у соціальному контексті. Всі її зусилля спрямованні на те щоб отримати визнання та повагу серед однокласників.

М. І. Лісіна дуже широко розглядала питання впливу дорослих на формування культури спілкування і на психічний розвиток учня. Багато експериментальних досліджень, під М. І. Лісіної

керівництвом, доказали що культура спілкування з однолітками залежить від самопізнання, самооцінки дитини.

Взаємовідносини розглядаються М. І. Лісіною як один з продуктів діяльності спілкування. Вони зароджуються, змінюються і розвиваються в ході комунікації. При цьому ступінь і якість взаємовідносин визначаються характером спілкування. Спостереження показали, що партнер, який дозволяє дитині задовольнити потребу у спілкуванні на досягнутому дітьми рівні розвитку, викликає у них симпатію. Чим більше спілкування з партнером відповідає конкретному змісту потреби дитини (в увазі, повазі, співпереживанні тим більше дитина любить співрозмовника).

На думку Г.Н. Пивоварова, дитина психологічно готова до школи, хоче учитися тому, що у неї є потреба у спілкуванні, вона прагне зайняти певну позицію в суспільстві, у дитини також є пізнавальна потреба, яку неможливо задовольнити в межах родини. Сплав цих двох потреб - пізнавальної і потреби в спілкуванні з дорослими на новому рівні - і визначає нове ставлення дитини до навчання, її внутрішню позицію школяра. Поява внутрішньої позиції школяра пов'язані зі зміною самосвідомості дитини. Це не простий процес, він має своє коріння в попередньому періоді і в першу чергу - в новоутворенні кризи 7-9 років, що називається за Л. С. Виготським «інтелектуалізацією афекту» [18, С. 156 - 178].

Відношення дитини до навчання тісно пов'язане з відношенням до вчителя.

Класно-урочне навчання будує взаємовідносини учнів та вчителя в однакових умовах для розвитку і спілкування. Колективна діяльність це насамперед навчальна діяльність. Де учні

навчаються діловому спілкуванні вчаться домовлятися йти на компроміси. На початку шкільного життя засновується для дитини нова форма спілкування. Але ж без певної бази не можливе повноцінне формування культури спілкування. Діти які мають високий рівень інтелектуального розвитку вони активна приймають участь у шкільному житті. Їхня діяльність спрямована на те щоб розгледіти суперників і стати краще своїх супротивників. Школярі сплановують свою діяльність, слідкують за конкурентом і створюють йому перешкоди. Діти максимально рідко співпрацюють і співпереживають, працюють на власний успішний результат. Але іноді прослідковується і допомога від дитини яка скоріше сприймає інформацію.

У початковій школі дитині доведеться пройти всі етапи становлення відносин, перш за все з однолітками. Адже вчителі своєрідні психологи ї звичайно їм легше знайти спільну мову з малечею, але є і винятки. У школі всі діти знайомляться з різною культурою мовного і з різним емоційним спілкуванням, з різними характерами особистостей. Саме в таких умовах дитина повинна навчитися відстоювати свої прав, інтереси та інше

Саме у початковій школі відбувається перебудова стосунків школяра з людьми. Психологічний стан дитини повністю залежить від вчителя. Під керівництвом вчителя формується самосвідомість школяра.

Потрібно збуджувати інтерес школяра до оточуючих, змусити мусити її дитину зацікавитися інтересами інших людей, наприклад однокласників, товаришів, а також дорослих. Це допоможе школяру краще зрозуміти себе, виділити свої інтереси та навіть навчитися ставити оцінку собі. Також потрібно донести до школяра, що не треба ставити зависоку шкалу оцінювання ні собі, ні оточуючим. Розповісти і впевнити, що у всіх негараздах

які можуть трапитися, можна знайти плюси в щось позитивне. Високе оцінювання себе і свого оточення може призвести до невиправданих очікувань і розчарувань. Після чого дитина замикається в собі, стає ізольованою від суспільства, з такого стану важко виходити. Спілкування тісно пов'язане з навчанням, саме вчитель має навчити дитину бути соціально-гнучкою, це сприятливо відображається на психічному розвитку школяра.

1.3. Аналіз процесу формування комунікативної компетентності у молодших школярів з однолітками, вчителем та батьками

З відвідуванням дитини школи, значно змінюється її спосіб життя. Більшість часу вона проводить в шкільному колективі, а тому час на спілкування також збільшується, дитина психологічно переходить до нової не знайомої системи оточення спілкування: вчителі, однокласники, батьки, Звичайно спілкування з батьками дуже вривається в часі, основну частину свого часу дитина проводить за межами свого дому, Можна зазначити, що дитина отримує певну свободу, а це пристосування до нових правил життя,

Те в який колектив потрапляє школяр, з якими людьми він спілкується з якими особистостями найлегше знайшов контакт впливає на формування самої особистості дитини, якщо виникають труднощі школяр шукає підтримки і порозуміння. Як правило на допомогу приходять вчитель який і допомагає дитині у вибудовуванні стосунків між однолітками, а також у формуванні світогляду. спілкування, які грають службову роль, на відміну від ділових та пізнавальних мотивів, вона забезпечує активну життєдіяльність дитині, а це звичайно задовольняє

потреби дитини адаптуватися в соціумі. Вчитель перед дитиною постає, як особлива особистість, як сформований член суспільства, представник певної його групи.

Багато дослідників виділяло те, що дитина шукає пізнання, підтримку, саме так виражається її прагнення до спілкування, Так як на дитину покладено обов'язок навчатися, а разом з цим вона повинна підпорядковуватись вимогам навчальної діяльності. Школяр з початком навчання вчиться по новому організувати свій режим дня.

Особливості культури спілкування молодшого школяра з вчителем.

Саме в початковій школі дитина знайомиться з діловим спілкуванням, темп гри потрохи відходить на задній план. На початку навчання великий інтерес спілкування діти віддають вчителю, ніж одноліткам. Тому що рівень довіри і авторитету переважає звичайно до педагога. Вплив вчителя на школяра не замінити не підручниками, не інтернетом, та навіть батьками.

Вчитель являється організатором навчального процесу, він повинен вміти гнучко реагувати на будь-яку взаємодію дітей з навколишнім світом. Взаємовідносини, які виникають в навчальній ситуації, мають величезний вплив: формують особистість, стимулюють продуктивну діяльність, сприяють емоційно-моральному розвитку. Отже можна зробити висновок, перш ніж організувати ту чи іншу діяльність, вчитель має бути різностороннім у виборі варіантів спілкування, залучення дидактичної моделі.

Педагог має великий авторитет для дітей, а особливо перших два роки навчання. Вся інформація сказана вчителем сприймається дуже серйозно та з великою довірою. Наскільки

дитина буде сприймати інформацію вчителя, буде зацікавлена в отриманні знань, залежить від досвіду, який школяр набрав у дитячому садку. Вчитель повинен володіти психолого-педагогічними якостями, вміннями, та навичками для повноцінного спілкування з учнями. Отже ефективність спілкування залежить від уміння вчителя «подати себе».

Вивчаючи тему впливу вчителя на дітей дослідники відмітили, що в ситуаціях де переважало вчительське домінування були помітні певні відхилення у поведінці. При всіх цих якостях та великому авторитеті, вчитель повинен пам'ятати, що діти не повинні боятися його і він не має тиснути своїм авторитетом на малечу. Особистість вчителя відіграє важливу роль в емоційному та інтелектуальному розвитку.

Молодші школярі емоційно залежать від спілкування з однокласниками та вчителем. Тому можна сказати, що успішність у навчанні та інших діяльностях залежить саме у гарній соціалізації дитини у суспільстві. У чим молодше школяр, тим більше йому потрібно відчувати заохоченість та доброзичливість у розмові з ним. Посмішка не від'ємний елемент у діалозі з маленьким співрозмовником.

Дуже важливою для дитини молодшого шкільного віку є роль педагога. Як говорив про посмішку, як найефективніший невербальний вплив І.М. Юсупов в книзі «Психологія взаєморозуміння»: «В педагогічному спілкуванні посмішка є неодмінним атрибутом діалогу. Чим молодше співрозмовник, тим більше потребує він в заохоченні своїх дій мовчазною посмішкою старших. Не тільки в процесі навчання, але в умовах неофіційного спілкування потреба дітей молодшого шкільного та підліткового віку в стимулюванні посмішкою велика. Тому скнарність педагога на цей мімічний елемент невербального

спілкування збільшує і без того велику вікову дистанцію між ними ».

Від того як спілкуються з дитиною, яку оцінку її діяльності дають оточуючі, залежить її самооцінка, яка значно впливає на розвиток школяра.

Особливості спілкування молодших школярів з батьками.

Першим джерелом спілкування для дитини є батьки, Дослідники стверджують, що діти які виховуються в умовах доброзичливості, взаємопорозуміння гарно впливають на розвиток школяра. Перш за все дитина може вільно проявляти свої почуття радість чи навіть поплакатись не боячись насмішок, про це гарно висвітлював А. Макаренко. Зовсім інша ситуація у сім'ї де дитина не отримала певної уваги, любові, цим питанням займався психолог Г. С. Костюк Він відстежував розвиток першокласників, у яких в родині були різні негаразди, діти були замкнуті невпевнені в собі, погано йшли на контакт не тільки з однолітками, а й вчителем. Нерозгорнуті речення, боязка не впевнена мова. Також в сім'ї де батьки намагалися ізолювати дітей від навколишнього середовища прослідковується невпевненість та позбавлення самостійності. Звичайно від стилю виховання в сім'ї залежить формування культури спілкування дитини. Серед своїх близьких дитина формує свою особистість. З'являються люди з якими можна розділити свої переживання.

Особливості формування культури спілкування з однолітками..

За перші два роки учні вибудовують міжособистісне спілкування. Зароджується статусність кожного школяра у відносинах з колективом. Третій і четвертий рік навчання початкової школи вчитель стає менш цікавий для школяра,

спілкування з однолітками стає набагато цікавішим. Колектив починає ділитися на маленькі групи за інтересами. Оцінювання вчителя впливає на статусність дитини в класі, на її успішність серед інших школярів.

Л.С. Вигодський, досліджував історію розвитку культури спілкування. Взаємовідносини між школярами регулярно змінюються. Колектив формується під впливом громадянської та навчальної діяльності. Колективне життя переростає в індивідуальну поведінку. Як правило початківці будують міжособистісні відносини, між дітьми однієї і тієї ж статті.

Групи однокласників формуються на принципах соціально-економічного статусу сім'ї, статті та віку. Якщо прослідковується неадекватне відношення до товаришів, то це свідчить про неблагополуччя в психічному та особистісному розвитку. Особисті риси характеру, моральні цінності та самооцінка дитини, це перелічені фактори, яких показником являється культура спілкування. Не всім дітям гарно та комфортно живеться в школі, а саме в оточенні однолітків. Тому потрібно це пам'ятати та обов'язково шукати методи та способи вирішення проблеми.

РОЗДІЛ II

Методи і способи розвитку комунікативної компетентності у молодшому шкільному віці з однолітками в позакласній роботі

2.1. Характеристика методів і форм організації позакласної роботи у молодших школярів

Перед педагогом лежить велика відповідальність за формування культури спілкування у молодшого школяра, Саме вчитель повинен привити у дитини гарні манери спілкування.

Психологи радять вчителям для швидшого порозуміння учнів один з одним об'єднувати в міні групи, чим менша групка, тим комфортніше і спокійніше дитині. В групах діти знайомляться, виконують спільну роботу, але не дивлячись на це дитина працює на «себе», на своє визнання в колективі і на свої успішні відповіді. В першому класі рекомендується ділити першачків на пари, потім на четвірки, а далі вже поділ можна робити більш масштабніший. В парі діти мають навчитися слухати один одного, послідовно висловлювати свою думку. Не менш ефективними є робота з дітьми у гуртках чи мовних клубах, завдання в них мають бути розраховані на формування культури спілкування. Заняття повинні проходити в позакласний час і мають максимально зацікавлювати дитину.

Позакласні заходи клуби чи гуртки повинні:

- 1) налаштовувати дитину на позитивне, безконфліктне спілкування. Діти які відвідуватимуть такі заходи повинні дотримуватись певних норм та правил поведінки.

2) збуджувати інтерес до розвитку і формування культури спілкування. Маючи певну початкову базу дітям буде доречно існування різних гуртків.

3) обов'язково потрібно звернути увагу дітей настільки воно важливе у суспільстві для життєдіяльності.

4) педагог має виділяти для себе малоактивних діточок, аналізувати їх поведінку і шукати індивідуальний підхід до кожного.

Клопітка робота, а саме навчити дитини гарно, грамотно розмовляти, чітко і ясно викладати свої думки, критично і творчо мислити, висловлювати думки письмовій та усній формі, розмова школяра має звучати з правильною інтонацією, а також має бути присутнє емоційне забарвлення. Ці всі перелічені компоненти можна об'єднати і виділити як вимоги до формування культури спілкування.

У молодшій школі у дітей переважає ігрова діяльність. Гра - це своєрідна школа спілкування дитини. Коли дитина грає, вона перш за все вчиться взаємодіяти з оточуванням, а разом з цим думати, висловлювати свої почуття. Дитина в ході гри вчиться приймати рішення, не стандартно мислити. Граючи дитина в ході гри добудовує собі все те, що їй не вистачає в реальному житті. Дитина захоплена грою, що не помічає, що вчиться - пізнає нове, тренує увагу, пам'ять шукає вихід з різних ситуацій, використовує те що вивчила раніше, а так значить закріплює ще раз.

Форми організації формування комунікативної компетенції в позаурочний час:

Ігрова діяльність, рольові ігри, пізнавальні бесіди, предметні факультативи, тематичні бесіди, створення мовленнєвих ситуацій. Виділимо види мовленнєвих ситуацій, які стануть у нагоді вчителю під час формування культури спілкування у молодших школярів: є мовленнєві ситуації які створенні для того, щоб у дитини виникало бажання висловити свою думку, щоб розвинути уяву про того хто адресує ту чи певну ситуацію. А також є мовленнєві ситуації які стимулюють зародження думки, а також породжують процес творення монологу, а разом з ним і способи висловлювань своїх вражень. Такі ситуації потребують висловлення власних творчих думок, або навіть групи людей, чи цілого колективу.

Можна виділити певні етапи формування комунікативної компетенції у молодших школярів.

Перший етап. На цьому етапі слід донести до дитини навіщо нам взагалі спілкування, Слід розібрати потреби мовленнєвої діяльності і розповісти що становлення дитини як особистості не можливе без спілкування. І зробити висновок разом з дітьми що спілкування відіграє провідну роль у житті.

На другому етапі ми у дітей формуємо пошанне ставлення до слова, що висловлювання своїх емоцій через слово, це так звана маленька культура кожного з нас. Мета яку потрібно досягнути на цьому етапі це виділити формули мовленнєвого етикету.

Третій етап. На цьому етапі накопичуємо знання, вміння про мовленнєву компетенцію. Взагалі дуже часто дітей знайомлять з цим етапом, як першим, але вчenni стверджують що формування етикету спілкування не може передувати емоційним та мотиваційним аспектам.

Четвертий етап. Це наповнення словарного запасу у молодших школярів, шляхом залучення до спілкування абсолютно всіх однокласників. Даються певні вправи де учні взаємодіють один з одним. Найчастіше використовують вчителі вправи на створення проблемних ситуацій, де діти шукають шляхи розв'язань.

П'ятий етап. Саморозвиток та самоаналіз свої дій робить дитина на цьому етапі. На сам перед слід зазначити, що всі етапи формування культури спілкування не є лінійний процесом, всі етапи написані вище переплітаються один з одним. Розвиток культури спілкування стає головним для молодших школярів, тому вчитель спрямовує всі форми діяльності: урочні та позаурочні. Велике значення має групова робота, де залученні всі діти, а разом з ними і педагог. Вся їхня діяльність спрямована на співпрацю.

Позаурочна робота сприяє підвищенню інтересу до спілкування з однолітками. Також охоплює більший словниковий запас і охоплює різні проблеми і питання, які не охоплює шкільна програма. Під час проведення різних заходів дитина може більше проявити себе, не буде боятися відповідати на якісь запитання так, як можливо боялася на уроці. До позакласних заходів потрібно залучувати як можна більше школярів. Викладач разом з дітьми повинен поринати в атмосферу не напруженості, мають разом готуватися до цих заходів.

Позаурочні заходи вчать дитину самостійності, розвивають її інтелектуальні здібності, увагу, креативне та критичне мислення. Головна мета проведення таких заходів це формування культури спілкування.

Для проведення будь-якого позаурочного заходу потрібно:

4. Показати які навички здобули школярі під час заходу;

5. Розвивати вміння знаходитися в одному колективі і працювати на спільну мету;
6. Формувати культуру спілкування;
7. Прищеплювати почуття самостійності;
8. Заохочувати до групового міжособистісного спілкування;

Спілкування для початківців повинне бути вмотивованим, дитину потрібно навчити розуміти чужі почуття та думки, навчити її дослухатися до старших. Проводячи позаурочну роботу потрібно не забувати про такі принципи.

1. Принцип комунікативної активності учнів;
2. Принцип життя пов'язане з навчанням;
3. Принцип урахування індивідуальної підготовленості кожного учня;
4. Принцип урахування вікових особливостей;
5. Принцип поєднання індивідуальних, групових та колективних форм роботами;
6. Принцип міжпредметних зв'язків;

Сучасна початкова школа використовує доцільні методи виховання та навчання. Учні активно розвивають творчі здібності та самостійність. В школі діти не тільки отримують знання, а й формують свій світогляд. Школа створює умови для фізичного і морального виховання.

Є багато різних способів організації виховних процесів, Розглядаючи їх можна виділити декілька основних форм:

Гурткова (групова) форма. Масова робота дає змогу відкрити у дітей великий потенціал до спілкування з оточуючими. Сприятлива форма для активізації учнів, дуже важливо дотримуватись певних умов при поділі дітей на маленькі групи,

це може бути: за інтересами, індивідуальними показниками, інтелектуальним розвитком, особистими потребами.

У позаурочний час роботи з дітьми можна спланувати по різному. Наприклад створити проведення екскурсій, виставок, ранків, різні зустрічі, ігри-подорожі, естафети, що завгодно, Масова робота є однією з найефективніших з форм позакласної роботи. В таких ситуаціях діти зближуються, діляться враженнями один з одним, а від так дізнаються про різні вподобання один одного. Якщо вчитель зумів правильно організувати позакласне заняття, де всі діти захоплені та об'єднанні спільною корисною справою, тільки в такому випадку інтерес дітей буде зростати до позаурочних занять. Дуже важливо пам'ятати що організація таких форм виховання повинні сприятливо впливати на формування культури спілкування.

"Школа стає осередком духовного життя, якщо вчителі дають цікаві і за змістом і за формою уроки ... Але чудові блискучі уроки є там, де є ще щось чудове, крім уроків, де є і застосовуються найрізноманітніші форми розвитку учнів поза уроками ". Саме так свого часу говорив В. О. Сухомлинський.

Насправді позакласна робота дуже сприятливо впливає на формування культури спілкування молодших школярів.

У школяра зі вступом до школи, провідною діяльністю стає досягнення знань. І як вказують вчені що через деякий час відношення до школи може змінитися у школяра.

Описуючи психологічні зміни в особистості молодшого школяра, Д. Б. Ельконін зазначає «...у процесі навчальної діяльності дитина освоює знання і вміння, вироблені людством. Але дитина їх не змінює. Що ж тоді віна робить? Виявляється, що предметом зміни в навчальній діяльності є сам її суб'єкт. Саме

суб'єкт навчальної діяльності ставить перед собою завдання змінитися за допомогою її здійснення.»

Розвиток культури спілкування не можливий без створення атмосфери доброзичливості, радості спільної діяльності, доброти і симпатії, інтересу один до одного. Щоб забезпечити гарне підґрунття для формування культури спілкування можна використовувати безліч засобів.

2.2 Перевірка ефективності педагогічних способів і методів формування культури спілкування у дітей молодшого шкільного віку з однолітками в позакласній роботі

Дослідно-експериментальна робота проводилася у Херсонській НВК №15 в 1-му А класі респондентами було 34 учнів. В процесі експериментальної роботи впроваджувалась програма «Формування культури спілкування у молодших школярів з однолітками в позакласній роботі.» Нами були поставили завдання яких мали досягти в ході експериментального дослідження.

сформувані розуміння, того яке місце займає спілкування у суспільстві;

навчити проявляти різні емоції;

навчити слухати і розуміти свого співрозмовника;

навчити співпереживати співчувати.

Основним напрямком такої роботи було накопичення молодшими школярами навичок культури спілкування на практиці.

Для досягнення своєї мети дотримувалися не однієї певної методики, а різних.

Таких як «Знайомство» Діти розповідали про себе, свої інтереси і разом з цим складалася картинка розуміння як має проходити знайомство.

Наступна «Доброзичливість» і сюди ж можна дописати «Вітання та прощання» на цьому етапі дитина формувала уявлення про доброзичливе ставлення до всього оточуючого. Повторювали слова ввічливості та розібрали де і в яких ситуаціях їх використовували. Далі була тема емоційне навантаження. Де спочатку зробили «емоційну гімнастику»

Попросили дітей продемонструвати емоції радості, потім злості, смуток, зацікавленість та інше. В процесі нашого дослідження віддали перевагу різноманітним творчим заняттям, а особливо інсценізації, різноманітним рольовим розігруванням ситуацій, які могли б трапитися в реальному житті. Використовували різноманітні ігрові вправи, які добиралися індивідуально для певної групи дітей. Дуже гарною виявилася гра «Тренуємо емоції»

Дітей попросили:

посміхнутися, як раннє сонечко, або як котик який отримав здобич;

розізлитися, так коли вдарив однокласник;

посумувати, так як не отримали бажану іграшку;

- засоромитися, коли не виконали те, що попросила бабуся
- проявити зацікавленість до новенького велосипеда друга;
- злякатися злої собаки чи грому;
- здивуватися на якусь приємну і не приємну ситуацію.

Школярі залюбки продемонстрували всі завдання, але такі емоції як сором та зацікавленість викликали складність у їх вираженні. Слова ввічливості у початківців не викликало ніяких труднощів, більшість з них прийшли до школи вже з цими

знаннями. Для закріплення і узагальнення цієї теми використали метод рольової гри. Дітям запропонували ранкову зустріч у школі, де між групою дітей розділили ролі: вчителя, однокласників та батьків. На завершення попросили намалювати дітей малюнок на тему «Людина серед людей і я серед них» після чого презентувати свої малюнки та розповісти про них.

Таким чином провели нашу експериментальне дослідження за декількома напрямками, відповідно до поставлених завдань. Використали методику «Мій Друг»

Молодшим школярам пропонувалося намалювати свого друга, таким, яким вони його уявляють.

Для роботи потрібно чистий аркуш паперу і кольорові олівці.

Обробка результатів формувалася на відповідях початківців.

3.3. Аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи

З метою оцінювання проведеного нами дослідження, ми провели контрольний зріз. Це дало змогу вирахуванню якісних змін у формуванні культури спілкування у молодших школярів з однолітками у позакласній роботі, під впливом використаних нами педагогічних методів та способів.

Щоб оцінити знання та вміння початківців ми використовували метод індивідуального опитування, а також метод обговорення різних ситуацій в групах.

За допомогою інсценізації та моделювання ситуації ми виміряли емоційне ставлення школяра до співрозмовника та вміння правильно відреагувати в життєвій ситуації. Належний

результат показали діти під час індивідуального опитування, а ніж опитування групи дітей. Вони на точнісінько такі питання відповідали не відразу і не завжди надавали правильні відповіді.

Ми визначили рівні навичок культури спілкування у молодших школярів з однолітками.

Виділили два рівні високий та низький: так до проведення нашого дослідження на високому рівні перебувало 14,8% школярів, то після проведення 37,4%. Середній рівень на початку становив 27,3%, а на завершенні 39,1 %. На низькому рівні перебувало 33,8 %, після проведеного дослідження кількість значно зменшилася до 14,5 % молодших школярів.

Такі дані говорять про те що у класі де проведено дослідження відбулися позитивні зміни у кожному з рівнів. Найбільш ефективною була робота, де в групі дітей застосовуючи різні методики розбирали весь матеріал на практиці, ніж індивідуальне теоретичне обговорення.

В роботі використовували такі ефективні методи: наочні методи (перегляд відеороликів, плакати, схеми, малюнки та інше);

Словесні методи (бесіди різних форм, слухання, читання);

І найширше використанні практичні методи (співання, рольові ігри, інсценізація, розбір проблемних ситуацій).

Отже обрані нами методи і способи формування культури спілкування молодших школярів з однолітками довели свою ефективність в процесі нашого дослідження.

ВИСНОВКИ

Досліджуючи тему формування культури спілкування у молодших школярів з однолітками в позакласній роботі. Ми дійшли до розв'язання завдань, які собі поставили.

Провели аналіз психолого-педагогічної літератури, де визначили роль культури спілкування у житті для дитини, визначили вчених педагогів і психологів які займалися дослідженням цієї теми.

У першому розділі розкрили поняття «спілкування» та «культури спілкування» Виходячи з концепції Виговського «ставлень особистості», ми акцентували увагу на взаємодію школяра з іншими особистостями, вчителем, батьками та однолітками.

За працями Б.Г. Ананьєва звернули увагу на категорії спілкування. Розглядаючи спілкування як провідну діяльність людини, Б.Г. Ананьєв визначає його як так звану суміш суспільного та індивідуального у житті школяра

Були виділені основні напрями впливу спілкування на маленьку ще несформовану особистість. Досліджуючи тему спілкування дійшли до того що проблема спілкування посідає центральне місце у формуванні особистісних стосунків між учнями. Проаналізували гуманістичну спрямованість освіти, де найголовнішою цінністю була маленька особистість, а засобом її формування цієї особистості є культура, спілкування виступає одним із способом збереження і передачі інформації засобом самопізнання і самоаналізу дитини.

У другому розділі розглянули різноманітні методи та засоби формування культури спілкування у молодших школярів з однолітками у позакласній роботі.

Провели експериментальне дослідження з використанням теоретичних та емпіричних методів. Для оцінювання доцільності і ефективного впливу виділили рівні сформованості культури спілкування у молодших школярів, де записали дані до проведення дослідницької роботи і після. Результати показали найбільшу ефективність практичних методів відпрацьованих з дітьми в різних формах проведення роботи, а саме моделювання проблемних ситуацій, використання ігрових вправ, інсценізація певних дій пов'язаних з художніми творами, які відомі дітям.

Також має зазначити, що динаміка досліджень сформованості дала зрозуміти важливість дотримання всіх методичних рекомендацій в ході роботи з дітьми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белухин, Д.А. Личностно ориентированная педагогика: учеб. пособие. М.: Московский психолого-социальный институт, 2009. 448 с.
2. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. М.: Просвещение, 1968. – 460 с.
3. Божович Л.И. Нравственное формирование личности школьника в коллективе. М.: Просвещение, 2000. 464 с.
4. Болдырев Н.И. Нравственное воспитание школьников: (Вопросы теории) / Н.И. Болдырев. М.: Педагогика, 2000. 224 с.
5. Буре Р. С., Година Г.Н, Шатова А. Д. Воспитание нравственных чувств у старших дошкольников: 2-е изд и др. // Под ред. А. М. Виноградовой: Кн. для воспитателя дет. сада. 2-е изд., испр. и доп. М.: Просвещение, 1989. 96 с.
6. Вишневський О. Концепція демократизації українського виховання // Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні. Педагогічні концепції. К.: Школяр, 1997. С. 78-122.
7. Воспитание нравственной личности младшего школьника: примерная программа и методические рекомендации. Витебск, УО ВОГ ИПК и ПРР и СО, 2010. 23 с.
8. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 375 с.
9. Григорьев Д.В. Воспитательное пространство как теоретический объект и социальный проект // Теоретические исследования в 2001 году: Материалы научно-практической конференции ИТОП РАО / Под ред. Мясникова В.А. М.: ВЛАДОС, 2002. С. 234-240.
10. Дерманова И. Б. Диагностика эмоционально-нравственного развития. СПб.: Речь, 2002. 176 с.

11. Евтушенко Е. А. Формирование нравственных представлений и понятий у младших школьников в конкретной жизненной ситуации, в том числе и через использование игры. М.: Просвещение, 2000. 87 с.
12. Ковалев Н.Е., Райский Б.Ф., Сорокин Н.А. Введение в педагогику: Учебное пособие для педагогических институтов. М.: Просвещение, 1987. 386 с.
13. Козлов, М. П. Воспитание нравственного сознания. Москва: Академия, 2001. 184 с.
14. Котырло В. К., Т. М. Титаренко Роль дошкольного воспитания в формировании личности. Киев: Знание, 1977. 48 с.
15. Лавринюк, Ю. Г. Воспитательные возможности проблемных педагогических ситуаций в формировании моральных представлений у детей среднего дошкольного возраста // Инновационные педагогические технологии : материалы VI Междунар. науч. конф. Казань: Бук, 2017. С. 37-39. URL: <https://moluch.ru/conf/ped/archive/214/12294/> (дата обращения: 13.03.2021).
16. Люблинская А. А. Детская психология. Москва: Мир, 2010. 416 с.
17. Максименко С. Д. Психічне здоров'я дітей // Психолог. 2002. № 1. С. 2.
18. Нравственное воспитание детей дошкольного возраста / под редакцией В.И. Ядэшко, Ф.А. Сохина. М.: Просвещение, 2001. С. 187.
19. Общая и профессиональная педагогика: учеб. пособие / авт.-сост.: Г.Д. Бухарова, Л.Н. Мазаева, М.В. Полякова. Екатеринбург: Изд-во Рос. гос. проф.-пед. ун-та, 2003. 297 с.
20. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка: Ок. 100 000 слов, терминов и фразеологических выражений / под ред. проф. Л.И. Скворцова. 28-е изд., перераб. Москва: ООО «Издательство «Мир и Образование»: ООО «Издательство Оникс», 2012. 1376 с.

21. Підласий І. П. Педагогіка початкової школи. М.: Владос, 2008. 464с.
22. Поніманська Т.І. Моральне виховання дошкільників: навчальний посібник. Київ: Вища школа 1993. 111 с.
23. Психологія дітей молодшого шкільного віку: підручник і практикум / під заг. ред. А. С. Обухова. Москва: Юрайт, 2016. 583 с.
24. Русова С. Вибрані педагогічні твори. Київ: Освіта 1996. 304 с.
25. Спирин Л.Ф. Теория и технология решения педагогических задач (развивающееся профессионально-педагогическое обучение и самообразование): пособие. Москва, 1997. 174 с.
26. Сухомлинський В.О. Як виховати справжню людину. Москва: Просвітництво, 1990. 263 с.
27. Харламов И. Ф. Нравственное воспитание школьников: Пособие для клас. руководителей. Москва: Просвещение, 1983. 132 с.
28. Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки: навч. посіб. / упоряд. Борисова З. Н., Кузьменко В. У.; за заг. ред. З. Н. Борисова. Київ: Вища шк., 2004. 511 с.
29. Щуркова Н. Е. Нравственное воспитание школьников. Москва: Воспитание школьников. 1990. № 1. С. 13-16.

ДОДАТКИ

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, Кулакова Яна Вікторівна, учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

– дотримуватися:

- вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
- принципів та правил академічної доброчесності;
- нульової толерантності до академічного плагіату;
- моральних норм та правил етичної поведінки;
- толерантного ставлення до інших;
- дотримуватися високого рівня культури спілкування;

– надавати згоду на:

- безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
- оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
- використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;

– самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;

– надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;

– не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;

- своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;
- не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;
- підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;
- поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;
- не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;
- відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;
- запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;
- не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;
- не підроблювати документи;
- не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;
- не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;
- не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;
- не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;

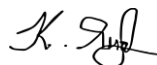
– не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;

– не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;

– не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

12.03.2021

Кулакова Я. В.